ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μακεδονικά

Τόμ. 16, Αρ. 1 (1976)

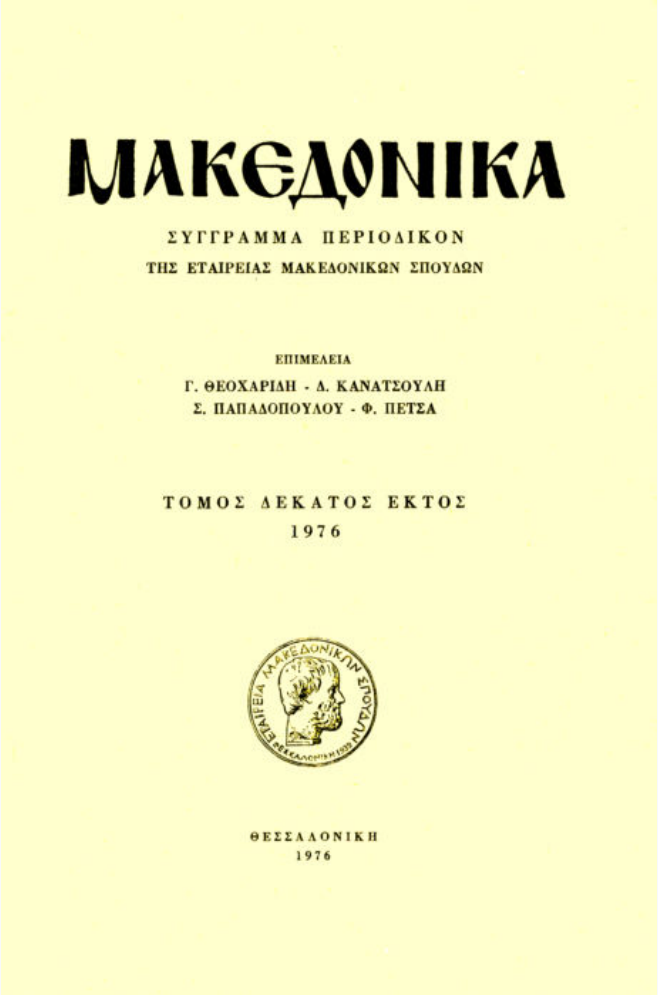
ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γ. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗ - Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ
Σ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - Φ. ΠΕΤΣΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΚΤΟΣ
1976

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1976

Μια ανέκδοτη έκθεση του Δημητρίου Μ. Σάρρου για την εκπαίδευση στον καζά Κατερίνης κατά το 1906

Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος

doi: 10.12681/makedonika.630

Copyright © 2014, Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαδόπουλος Σ. Ι. (1976). Μια ανέκδοτη έκθεση του Δημητρίου Μ. Σάρρου για την εκπαίδευση στον καζά Κατερίνης κατά το 1906. *Μακεδονικά*, *16*(1), 1–12. https://doi.org/10.12681/makedonika.630

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 12/10/2024 06:57:09

ΜΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Μ. ΣΑΡΡΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟΝ ΚΑΖΑ ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1906

Στὸ προηγούμενο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «Μακεδονικὰ»[1] εἴχαμε δημοσιεύσει μιὰ ἀνέκδοτη ἔκθεση τοῦ γνωστοῦ Ἠπειρώτη ἐκπαιδευτικοῦ Δημητρίου Μ. Σάρρου[2], ποὺ ἀναφερόταν στὴν κατάσταση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας στὴν ὕπαιθρο τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1906. Τὸ κείμενο ἐκεῖνο περιεῖχε ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα τόσο γιὰ τὰ σχολεῖα ὅσο καὶ γιὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ γενικὰ κατάσταση τῶν κατοίκων τῶν διαφόρων χωριῶν τῆς παραπάνω περιοχῆς, ποὺ ὁ Σάρρος εἶχε ἐπισκεφθῆ μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ «Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Ἑλληνικῶν Σχολείων».

Στὸν παρόντα τόμο φέρνουμε στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας ἕνα παρόμοιο κείμενο τοῦ Σάρρου, τῆς ἴδιας ἀκριβῶς ἡμερομηνίας μὲ τὸ παραπάνω (10 Ἰουλίου 1906), ποὺ ἀναφέρεται στὴν κατάσταση τῆς παιδείας στὸν καζὰ Κατερίνης (σημερινὸ νομὸ Πιερίας). Τὸ νέο αὐτὸ ντοκουμέντο, μολονότι ἔχει τὶς ἀρετὲς τοῦ προηγουμένου (ἀκρίβεια, ἀντικειμενικότητα κ.λ.), ὑστερεῖ κάπως ἀπὸ ἐκεῖνο, γιατὶ δὲν εἶναι οὔτε τόσο ἐκτενὲς (καλύπτει μόνον 12 χειρόγραφες σελίδες) οὔτε τόσο ἀναλυτικὸ (δὲν περιγράφει, ὅπως θὰ ἰδῆ ὁ ἀναγνώστης, μὲ λεπτομέρειες τὴν ἐκπαιδευτικὴ κατάσταση ὅλων τῶν χωριῶν τοῦ καζᾶ). Παρὰ ταῦτα θεωρήσαμε σκόπιμο νὰ δημοσιεύσουμε καὶ τὴν ἔκθεση αὐτή, συνοδεύοντας τὸ κείμενο μὲ τὸν ἀπαραίτητο, κατὰ τὴν κρίση μας, ὑπομνηματισμό, γιατὶ νομίζουμε ὅτι προσφέρει ἀρκετὰ χρήσιμα στοιχεῖα στὴν ἱστορικὴ ἐπιστήμη καὶ γιατὶ ὅσα γνωρίζουμε γιὰ τὴν κατάσταση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας στὴν Πιερία κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶναι μᾶλλον λιγοστά[3].

Τὸ κείμενο τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς τοῦ Σάρρου εἶναι τὸ ἑξῆς:

---

1. Βλ. «Μακεδονικὰ» 15 (1975) 114-146.

2. Γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Δημ. Σάρρου βλ. Στεφάνου Ι. Παπαδοπούλου, Ἡ κατάσταση τῆς παιδείας τὸ 1906 στὴν ὕπαιθρο τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης. (Μιὰ ἀνέκδοτη ἔκθεση τοῦ Δημητρίου Μ. Σάρρου), «Μακεδονικὰ» 15 (1975) 114-115 σημ. 3, ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία.

3. Βλ. σχετικὰ Στεφάνου Ι. Παπαδοπούλου, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖο αἰώνα τῆς τουρκοκρατίας, ἔκδοση Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη ἀριθ. 31, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 91-93, 223, 238, ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΤΩΝ ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ *Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 10 Ἰουλίου 1906*
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
Ἀριθμ. *Ἀντίγραφον*

ΚΑΖΑΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ

Περιοδεία τοῦ Γεν(ικοῦ) Ἐπιθεωρητοῦ τῶν ἑλλ(ηνικῶν) σχολείων Δ. Σάρρου ἀνὰ τὴν Αἰκατερίνην, Κολινδρόν, Λιβάνοβον[1]*, Καταχᾶν, Ἅγιον Ἰωάννην καὶ Κίτρος.*

(30-31 Μαΐου καὶ 3-7 Ἰουνίου 1906)

Αἰκατερίνη

Κατὰ τὴν δοθεῖσάν μοι σημείωσιν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Κίτρους, μήπω λαβόντος ἀντίγραφον τῆς τελευταίας τουρκικῆς ἀπογραφῆς[2]*, ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα οἰκογένειαι ἑλληνικαὶ 501, ὧν τὰ 2/3 μητρικὴν γλῶσσαν ἔχουσι τὴν κουτσοβλαχικήν, γινώσκουσι δὲ καὶ λαλοῦσι πᾶσαι τὴν ἑλληνικήν. Τῶν οἰκογενειῶν τούτων 120 παραθερίζουσιν εἰς Λιβάδι (Βλαχολίβαδον συνήθως)*[3]*, ἐξ οὗ καὶ ὁρμῶνται, 50 ἐν Σαμαρίνῃ, καὶ 20, Ἀλβανιτοβλάχων, εἰς διάφορα μέρη. 30 δὲ οἰκογένειαι βλαχοφώνων Ἠπειρωτῶν, ἐκ Φλαμπουραρίου αἱ πλεῖσται, πα-*

---

1. Τὸ *Λιβάνοβο* ἢ *Λιμπάνοβο* μετονομάστηκε τὸ 1926 σὲ *Αἰγίνιον*.

2. Ὁ Σάρρος ἐννοεῖ ἐδῶ τὴν τουρκικὴ ἀπογραφὴ τοῦ 1904-1905 τὴ γνωστὴ ὡς ἀπογραφὴ τοῦ Χουσεῖν Χιλμῆ πασᾶ (βλ. σχετικὰ Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ, Ἡ κατάσταση τῆς παιδείας στὴν ὕπαιθρο τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης, ὅ.π., σ. 117 σημ. 8).

3. Γιὰ τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ κωμόπολη τοῦ Ὀλύμπου βλ. τὰ νεώτερα βιβλία τῶν Ἰ ω ά ν ν ο υ Γ. Σ υ ν ε φ ά κ η, Λιβάδι, ἡ πατρίδα τοῦ Γεωργάκη Ὀλυμπίου, Κατερίνη 1973, σελ. 136, καὶ Ε. Γ κ ο ύ μ α, Λιβάδι. Γεωγραφία-Ἱστορικὴ-Λαογραφικὴ ἐπισκόπησις, Λιβάδι 1973, σελ.. 220. Πρβλ. καὶ κριτικὴ τῶν δύο αὐτῶν βιβλίων ἀπὸ τὸν Ἀ θ α ν. Ἀ γ γ ε λ ό π ο υ λ ο στὰ «Μακεδονικὰ» 15 (1975) 401-406. Βλ. ἀκόμη καὶ λίγα σχετικὰ στοῦ Ἀ ν τ ω ν ί ο υ Μ η λ ι α ρ ά κ η, Ὁδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας κατὰ τὸν Émile Isambert, ἐν Ἀθήναις 1878, σ. 109, καὶ στοῦ Ν ι κ ο λ ά ο υ Θ. Σ χ ι ν ᾶ, Ὁδοιπορικὰ καὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἠπείρου, νέας ὁροθετικῆς γραμμῆς καὶ Θεσσαλίας, συνταχθεῖσαι τῇ ἐντολῇ τοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργοῦ ὑπὸ Νικολάου Θ. Σχινᾶ, ταγματάρχου τοῦ μηχανικοῦ παρὰ τῷ Ἐπιτελικῷ Γραφείῳ τοῦ Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν, φυλλάδιον Πρῶτον, ἐν Ἀθήναις 1886, σ. 83-84. Ὁ τελευταῖος γράφει τὰ ἑξῆς: *Ἡ κωμόπολις Βλαχολείβαδον κεῖται.... Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνέρχεται νῦν εἰς 400-450 χριστιανικὰς οἰκογενείας, ἐν ᾧ εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν ἦτο πολὺ μεγαλείτερος, τὰς ὁποίας διακρίνει πατριωτισμός, φιλεργία καὶ φιλομάθεια, ἧς ἕνεκεν διατηροῦσι σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων. Κύριον ἐπάγγελμα οἱ μὲν κάτοικοι ἔχουσι τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν ὑφαντουργίαν χονδρῶν μαλλίνων ὑφασμάτων καλουμένων (σκουτί), οἱ δὲ ἐκπατρισθέντες, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, διάφορα μετέρχονται ἐπαγγέλματα. Ἐν τῇ κωμοπόλει ὑπάρχουσι πέντε μεγάλαι ἐκκλησίαι, ἔχουσαι τοιχογραφίας βυζαντινοῦ ρυθμοῦ· καὶ πρὸς τούτοις ἐν αὐτῇ εἶναι καὶ ἡ ἕδρα τοῦ ἐπισκόπου Πέτρας.*

ραμένουσι διαρκῶς ἐν τῇ πόλει.

Κατοικοῦσιν ἐν Αἰκατερίνῃ καὶ 300 οἰκογένειαι Τούρκων, ὧν πολλαὶ ἑλληνόφωνοι.

(Κατὰ τὴν περυσινὴν στατιστικὴν οἰκογένειαι ἑλληνικαὶ 500, κάτοικοι δὲ 2.316)[1]. σ. 2

Ἡ Αἰκατερίνη ἀπὸ μικρᾶς κώμης καὶ δὴ ἰδιοκτήτου, οἷα ἦτο πρὸ τῆς ἑνώσεως τῆς Θεσσαλίας[2], *συνοικισθεῖσα ἐξ ἐπηλύδων βλαχοφώνων Λιβαδιωτῶν καὶ Ἠπειρωτῶν καὶ ἄλλων Μακεδόνων περιοίκων καὶ ὁσημέραι προαγομένη ὑλικῶς καὶ πνευματικῶς, κατέστη πόλις ἐμπορικὴ καὶ χαρίεσσα, κοσμουμένη διὰ καλῶν οἰκοδομῶν καὶ εὐρειῶν ὁδῶν, προσλαμβάνουσα δὲ ἰδιάζουσαν χάριν ἐκ τοῦ μεγαλοπρεπῶς ὑπερκειμένου ἀθανάτου Ὀλύμπου καὶ τῆς πυκνοφύτου σεμνῆς καὶ γοητευτικῆς Πιερίας, ὧν ἡ θέα ἐμβάλλει τὸν ἐπισκέπτην εἰς διαθέσεις εὐαρέστους ἀλλὰ καὶ μελαγχολικάς.*

Ἡ κυριωτάτη αἰσθητὴ ἔλλειψις ἐνταῦθα εἶναι ἡ τῆς εὐκόλου καὶ ταχείας

---

1. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κατερίνης δὲν παρουσιάζει καὶ πολὺ μεγάλη διαφορὰ ἀπὸ ἐκείνη ποὺ μᾶς δίνει στὸ «ὁδοιπορικό» του (ἔκδοση 1886) ὁ Νικ. Σχινᾶς, ποὺ γράφει τὰ ἑξῆς γιὰ τὴν Κατερίνη: *Κεῖται ἐπὶ πεδιάδος ἀνοικτῆς, καὶ ἀπέχει δύο ὥρας τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ μίαν τῆς θαλάσσης, εἶναι δ' εὐπρόσβλητος ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ Πλαταμῶνος ὁδοῦ καὶ εἶναι ἕδρα Μουδίρου, ἤτοι Ἐπάρχου. Κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνήκει τοῖς Ὀθωμανοῖς Γιουσοὺφ-ἐφέντη καὶ Ἀρὴφ-ἐφέντη. Οἰκεῖται δὲ ὑπὸ 70 οἰκογενειῶν Ὀθωμανῶν ἐκ Λάλα, Εὐβοίας καὶ Γρεβενῶν. 70 οἰκογενειῶν Ἀθιγγάνων, χαλκέων καὶ ὑπηρετῶν. 100 οἰκογενειῶν Κιρκασίων, πέριξ τῆς πόλεως οἰκουσῶν, μετοίκων ἐκ τοῦ ἐπὶ τῶν ΒΑ. κλιτύων τοῦ Ὀλύμπου χωρίου Τόχοβας· οὗτοι εἰσὶ ζευγῖται καὶ ἄγριοι. 220 οἰκογενειῶν χριστιανῶν καλλιεργητῶν τῶν κτημάτων. Ἑπομένως ὁ πληθυσμὸς ἀνέρχεται εἰς 1800 χριστιανοὺς καὶ 1200 ὀθωμανούς, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἕτεραι 130 οἰκογένειαι παραχειμάζουσι, κατερχόμεναι ἐκ τῶν χωρίων τῆς Μακεδονίας Σαμαρίνας, Ἀβδέλλας, Σμίξης καὶ Γρεβενῶν. Ἔχει 9 χάνια χωροῦντα 800 ἄνδρας καὶ 300 ἵππους μὲ χόρτον καὶ κριθὴν ἄφθονον, 20.000 πρόβατα, πολλὰς ἀγελάδας καὶ βουβάλους, 100 φορτηγὰς ἁμάξας, 100-150 ἵππους καὶ 10 ὑδρομύλους παρέχοντος ἑκάστου 500-1.000 ὀκάδας ἀλεύρου, 20 κλιβάνους παρέχοντας 1.000-2.000 ἄρτους ἡμερησίως, διοικητήριον ξύλινον ἀλλ' εὐρύχωρον, νέον στρατῶνα λιθόκτιστον χωρητικότητος 1000 ἀνδρῶν, τέμενος λιθόκτιστον, ἓν σχολεῖον ὀθωμανικὸν μικρόν, 2 σχολεῖα ἀρρένων λιθόκτιστα, 2 ἐκκλησίας λιθοκτίστους, καὶ τέλος ὑδρεύεται ἐκ τοῦ παραρρέοντος ποταμίου. Ἡ συνήθης φρουρὰ σύγκειται ἐξ ἑνὸς τάγματος 300-400 ἀνδρῶν δυνάμεως, 15-20 ζαπτιέδων ἐντοπίων καὶ 20-30 τουρκαλβανῶν* (Σχινᾶ, Ὁδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἠπείρου κ.λ., Α΄, σ. 40-41. Πρβλ. καὶ Β. Δ. Ζώτου Μολοσσοῦ, Ἠπειρωτικαὶ Μακεδονικαὶ μελέται, τόμος Δ΄, Δρομολόγιον τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου ἀρχαιολογικόν, ἱστορικόν, γεωγραφικόν, στρατιωτικόν, στατιστικὸν καὶ ἐμπορικόν, τεῦχος Γ΄, Μακεδονία καὶ Σερβία, ἐν Ἀθήναις 1887, σ. 229-230).

2. Πρβλ. καὶ τὸ «ὁδοιπορικὸν» τοῦ Émile Isambert (ἔκδοση 1873), ποὺ περιγράφει τὴν Κατερίνη ὡς *πολίχνην ἐκτισμένην ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Πέλικα, πρωτεύουσαν τῆς παραλίου ἐπαρχίας, ἥτις ἐκτείνεται ὑπὸ τὰ κράσπεδα τοῦ ὄρους Ὀλύμπου. Ἀγορά, τζαμίον καί τινες μεγάλαι οἰκίαι κατοικούμεναι ὑπὸ τῶν βεήδων τοῦ τόπου ἀποτελοῦσιν τὴν ὀθωμανικὴν συνοικίαν, τὸ λοιπὸν τῆς πόλεως οἰκεῖται ὑπὸ γεωργῶν Ἑλλήνων* (Μηλιαράκη, Ὁδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἠπείρου κ.λ., σ. 73).

συγκοινωνίας δι' ἀτμοπλοίου, σιδηροδρόμου ἢ ἁμαξιτοῦ, ἐξ οὗ δυσχερὴς ἀποβαίνει ἥ τε ἐμπορικὴ καὶ κοινωνικὴ κίνησις, ἰδίᾳ κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ χειμῶνα, ὅτε ἡ ἱστιοπλοΐα διατελεῖ ὑπὸ τὰς ἰδιοτροπίας τοῦ καιροῦ. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἑβδομαδιαίαν τῆς πόλεως ἀγορὰν συρρέουσι πολλαχόθεν, ἰδίᾳ ἐκ τῶν ὀρεινῶν περιχώρων τῆς Πιερίας καὶ τῆς ἐπαρχίας Ἐλασσῶνος, χωρικοὶ καὶ ἔμποροι πρὸς ποικίλας συναλλαγάς.

σ. 3 *Ὑπὸ ἐθνικὴν καὶ πνευματικὴν ἔποψιν τὸ ἔτος/τοῦτο μετὰ τοῦ προηγηθέντος ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς Αἰκατερίνης θ' ἀποτελῶσι πάντοτε σταθμὸν φαεινὸν καὶ εὐφρόσυνον, καθόσον ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τῶν ἡμετέρων καὶ δὴ τῶν βλαχοφώνων ἱκανῶς ἀνεπτύχθη καὶ ἐφανατίσθη, ἡ δὲ ῥουμανικὴ προπαγάνδα οἰκτρὰν ἐνταῦθα ὑπέστη ἥτταν—κλεισθέντος σχεδὸν τοῦ σχολείου αὐτῆς, τοῦ προπέρυσιν μὲν ἀριθμοῦντος 150 μαθητάς, ἐφέτος δὲ μόνον δύο διδασκάλους ἄνευ μαθητῶν*[1]*—ἐπιβλητικὸν δὲ καὶ καλλιμάρμαρον προβάλλει ἐν τῇ κεντρικωτάτῃ τῆς πόλεως ὁδῷ, παρὰ τὸν εὐρύχωρον τῆς κομψῆς ἐκκλησίας περίβολον, τὸ ἐφέτος συντελεσθὲν γενναίᾳ ἐθνικῇ ἀρωγῇ, εὐρύ, εὐάερον καὶ καταλλήλως διῃρημένον νεόδμητον διδακτήριον*[2].

Ἡ εὐοίωνος αὐτὴ ἀναγέννησις ὀφειλομένη εἰς τὴν σύντονον μέριμναν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Γενικοῦ Προξενείου, εἰς τὸν θερμουργὸν ζῆλον τοῦ νέου Ἐπισκόπου κ. Παρθενίου[3] *καὶ εἰς τοὺς φιλοτίμους κόπους ἐνίων Αἰκατερινιωτῶν,*

---

1. Γιὰ τὴ ρουμανικὴ προπαγάνδα καὶ τὴν ἀποτυχία της τόσο μέσα στὴν Κατερίνη ὅσο καὶ στὰ βλαχόφωνα χωριὰ τῆς περιοχῆς Ὀλύμπου καὶ Πιερίων βλ. πρόχειρα: Κ λ ε ο π ά τ ρ α ς Π ο λ ύ ζ ο υ-Μ α μ έ λ η, Ἱστορία τοῦ Κολινδροῦ. Μὲ εὐρυτάτη ἐπισκόπηση γεωγραφική, ἱστορική, ἐθνολογικὴ τῆς Πιερίας, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 58-61. Ἀ θ α ν. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ύ λ ο υ. Ἡ συμβολὴ τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας εἰς τὰ ἐθνικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς περιοχῆς Ὀλύμπου (1890-1896), «Μακεδονικὰ» 15 (1975) 65-69. Ἂς σημειωθῆ ἐδῶ ὅτι τὸ ρουμανικὸ σχολεῖο τῆς Κατερίνης εἶχε κατορθώσει μιὰ ἐποχὴ νὰ ἔχη διπλάσιους σχεδὸν μαθητὲς ἀπὸ τὸ ἑλληνικό.

2. Γιὰ τὴν ἀνέγερση τὸ 1905 τοῦ νέου σχολικοῦ κτηρίου τῆς Κατερίνης βλ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα, σ. 92.

3. Ὁ Παρθένιος Βαρδάκας διαδέχθηκε στὴν ἐπισκοπὴ Κίτρους τὸν πρώην Πέτρας Θεόκλητο τὸ 1904 καὶ παρέμεινε στὴν Κατερίνη ὡς τὸ θάνατό του τὸ 1933. Ὀνομάστηκε πρῶτος μητροπολίτης Κίτρους τὸ 1924, ὅταν ἡ ἐπισκοπὴ ὑψώθηκε μὲ Πατριαρχικὴ Πράξη σὲ μητρόπολη. Ὁ Παρθένιος ὑπῆρξεν ἀξιόλογος καὶ δραστήριος ἱεράρχης, ἀντιμετώπισε μὲ σθένος καὶ ἐξουδετέρωσε τὴ ρουμανικὴ προπαγάνδα, καὶ συνέβαλε ἀποφασιστικὰ στὴν ὀργάνωση τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα στὴν περιοχή του. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ δημοσίευσε (Ἀθῆναι 1918) ἕνα ἐνδιαφέρον βιβλίο μὲ τίτλο «Περιγραφὴ κυρίως ἐννέα ἐτῶν τουρκοκρατίας τῆς περιφερείας Ἐπισκοπῆς Κίτρους ἀπὸ τοῦ 1903-1912», ποὺ ἀποτελεῖ χρήσιμη πηγὴ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς παραπάνω περιοχῆς κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰώνα μας. Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ ἔχουν ἀναδημοσιευθῆ στὸ «Λεύκωμα ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κατερίνης», ποὺ ἐξέδωσε τὸ 1962 ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Κίτρους (βλ. σ. 13-17).

ὧν πρωτοστατεῖ ὁ κ. Λαναρίδης[1], *εὐελπιστοῦμεν ὅτι δὲν θ' ἀνακόψῃ τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν της.*

Μαθηταὶ-γλῶσσα-διδάσκαλοι

Κατὰ τὸ σχολικὸν τοῦτο ἔτος ἐνεγράφησαν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Αἰκατερίνης μαθηταὶ ἐν ὅλῳ 442—πέρυσιν 366. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἑξατάκτῳ μικτῇ ἀστικῇ σχολῇ τῇ λειτουργούσῃ ἐν τῷ νεοδμήτῳ διδακτηρίῳ ἐνεγράφησαν 297 (ὧν 122 θήλεις+175 ἄρρενες), προσῆλθον δ' εἰς τὰς θερινὰς ἐξετάσεις/ ἐξ αὐτῶν 207, ἐν σ. 4 *δὲ τῷ νηπιαγωγείῳ τῷ λειτουργοῦντι ἐν τῷ παρακειμένῳ παλαιῷ διδακτηρίῳ τῆς κοινότητος νήπια 145 (ὧν 85 ἄρρενα+60 θήλεα). Καὶ ἐκ μὲν τῶν μαθητῶν τῆς ἀστικῆς ἔχουσι μητρικὴν τὴν βλαχικὴν γλῶσσαν 211, ἐκ δὲ τῶν τοῦ νηπιαγωγείου 105. Οὕτως ἐκ τῶν 442 ἐγγραφέντων οἱ βλαχόφωνοι μὲν μαθηταὶ ἀνέρχονται εἰς 316, οἱ δ' ἑλληνόφωνοι εἰς 126. Εἶναι ὅμως γνωστὸν ὅτι καὶ οἱ βλαχόφωνοι μαθηταί, ὡς καὶ οἱ γονεῖς των, λαλοῦσι τὴν ἑλληνικὴν εὐχερέστατα μηδόλως διακρινόμενοι τῶν μονογλώσσων ἑλληνοφώνων, ὅπερ δὲν συμβαίνει παρὰ τοῖς ἔχουσι μητρικὴν τὴν σλαυομακεδονικὴν (ἢ συνήθως βουλγαρικὴν καλουμένην) διάλεκτον. Κατὰ ταῦτα οἱ βλαχόφωνοι οὗτοι εἶναι δίγλωσσοι λαλοῦντες μετ' ἴσης εὐχερείας ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας, προτιμῶντες ὅμως εἰς τὰς ἀναμεταξύ των σχέσεις καὶ ἐν τῷ οἴκῳ των τὴν βλαχικήν, παρὰ τὰς συχνάκις γενομένας αὐτοῖς ὑποδείξεις ἵνα δι' ἐθνικοὺς λόγους μόνον τὴν ἑλληνικὴν λαλῶσιν. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπό τινων προσφυῶς κληθεῖσα βλαχογλυκάδα, καθ' ἧς ἐπιμόνως καὶ συστηματικῶς θ' ἀντιπαλαίῃ, ἐπὶ μακρὸν ἴσως, ἡ ἡμετέρα γλῶσσα, ὡς ποιεῖ καὶ κατὰ τῆς βαρβαρωτάτης σλαυομακεδονικῆς.*

Ἐκ τῶν ἓξ διδασκάλων Αἰκατερίνης ὁ διευθυντὴς Ξ. Κωνσταντινίδης εἶναι καλῶς κατηρτισμένος δι/δάξας λίαν εὐδοκίμως, στερεῖται ὅμως διοικητικῶν σ. 5 *τινων προσόντων πρωτόπειρος ὤν. Ὁ Κίμων Ἀστερίου, ἐντόπιος τελειόφοιτος τῆς Ἰατρικῆς*[2], *ἐδίδαξεν ἀποτελεσματικῶς τὴν γυμναστικὴν καὶ μουσικήν, ὡς πρὸς τἄλλα ἔδειξε πολλὴν νωθρότητα. Θ' ἀποχωρήσῃ ἐφέτος τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος ἵνα τελειώσῃ τὰς ἰατρικάς του σπουδάς. Οἱ δύο ἄλλοι διδάσκαλοι Ν. Βασιλειάδης καὶ Παπαγιάννης εἶναι ἄνευ ἐθνικῆς ζωῆς καὶ ἀναπτύξεως. Ἄριστα εἰργάσθησαν αἱ δύο φιλότιμοι καὶ δραστήριοι διδασκάλισσαι-νηπιαγωγοὶ Ἀμαλία Χατζηγεωργίου καὶ Μαρία Γεωργίου.*

Ὁ ἐκπαιδευτικὸς προϋπολογισμὸς τῆς κοινότητος κατὰ τοὺς ἐφόρους καὶ τὸν Ἐπίσκοπον ἔχει ὧδε:

---

1. Ὁ Γεώργιος Λαναρίδης καταγόταν ἀπὸ τὸ Λιβάδι τοῦ Ὀλύμπου.

2. Ὁ Κίμων Ἀστερίου ἦταν γιὸς τοῦ γιατροῦ Ἀθαν. Ἀστερίου ἀπὸ τὸ Λιβάδι τοῦ Ὀλύμπου, ὁ ὁποῖος εἶχε πάρει μέρος στὴν Μακεδονικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1878 ὡς μέλος τῆς «Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Μακεδονίας» (βλ. Συνεφάκη, Λιβάδι, σ. 38, 97-98, 115-116, ὅπου καὶ μνεία τῆς προηγουμένης σχετικῆς μὲ τὸν Ἀθαν. Ἀστερίου βιβλιογραφίας).

α) ἔσοδα			*β) ἔξοδα*
Ἐκκλησίας περίσσευμα	*λιρ.*	*40*	*Εἰς μισθοὺς 4 διδασκάλων καὶ 2 διδασκαλισσῶν, ἐπιμίσθιον τουρκιστοῦ, ἀμοιβὴν ἐπιστάτου, καύσιμον ὕλην, κ.τ.λ.*
Κηροποιείου	*»*	*40*	
εἰσιτήρια μαθητῶν	*»*	*12*	
δίσκος Τριῶν Ἱεραρχῶν	*»*	*8*	
ἐπίδομα ἐθνικὸν	*»*	*80*	
		180	
ἔλλειμμα	*»*	*30*	
		210	*210*

Τὸ ὑπ' αὐτῶν παρουσιαζόμενον ἔλλειμμα τῶν 30 λιρῶν δέν μοι φαίνεται πολὺ ἀληθές, καθόσον ἡ ἐκκλησία των δέον νὰ ἔχῃ περίσσευμα πολλῷ ἀνώτερον τοῦ σημειωθέντος.

Ἡ πόλις οὖσα ἄλλοτε τσεφλίκιον καὶ βαθμηδὸν ἐξαγορασθεῖσα δὲν ἔχει κοινοτικὴν κτηματικὴν περιουσίαν ὡς ἔχουσιν αἱ πλεῖσται τῶν ἑλληνικῶν κοι-
σ. 6 *νοτήτων, /συνετήρει δὲ μέχρι τοῦδε τὰ σχολεῖα αὐτῆς διὰ καταβολῆς διδάκτρων καὶ προαιρετικῶν συνδρομῶν τῶν ἰδιωτῶν. Τὰ ἐν λόγῳ δίδακτρα, ἀνελθόντα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς 80 λίρας, κατέστησαν προαιρετικά, ἢ μᾶλλον κατηργήθησαν, τῇ ἐγκρίσει τοῦ Γ. Προξενείου, ἵνα μὴ ἀφορμὴν λαμβάνοντες ἐξ αὐτῶν στέλλωσι τὰ τέκνα των οἱ βλαχόφωνοι εἰς τὸ δωρεὰν δεχόμενον αὐτὰ ῥωμουνικὸν σχολεῖον, εἰς οὗ τὴν διάλυσιν συνετέλεσε μεγάλως ἡ κατάργησις τῶν διδάκτρων, ἥτις ὅμως καθιστᾷ ἀναγκαίαν ἐξ ἄλλου τὴν ἐπί τινα χρόνον ἀμείωτον καταβολὴν τοῦ ἐθνικοῦ χορηγήματος, μέχρις οὗ τοὐλάχιστον καταστῇ ἀκίνδυνος ἡ ῥουμανικὴ προπαγάνδα, διὰ μείζονος ἐνισχύσεως τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν φρονήματος καὶ ἄλλων μέσων.*

Εἰς Αἰκατερίνην μετέβημεν, προσκληθέντες ὑπὸ τῶν ἐφοροδημογερόντων, κατὰ τὰς ἐξετάσεις, αἳ διεξήχθησαν πανηγυρικῶς ἐνώπιον πλήθους πολλοῦ μετ' ἀσυνήθους προθυμίας συνελθόντος ἐφέτος εἰς τὴν νεόδμητον σχολήν. Ἐκεῖ ἐδόθη ἡμῖν κατάλληλος εὐκαιρία ἵνα καὶ δημοσίᾳ εἴπωμεν ὅ,τι ἐνομίσαμεν πρόσφορον εἰς τὴν ἐθνικὴν καὶ πνευματικὴν οὐριοδρομίαν τῆς κοινότητος.

Ἡ Αἰκατερίνη εἶναι ἕδρα τοῦ Ἐπισκόπου Κίτρους καὶ Πέτρας[1] *καὶ πρω-*

1. Στὸ σημεῖο αὐτὸ φαίνεται πὼς ὁ Σάρρος δὲν εἶναι πολὺ ἀκριβής, γιατὶ ἡ ἐπισκοπὴ Πέτρας, ποὺ εἶχε ἕδρα τὸ Λιβάδι τοῦ Ὀλύμπου, καταργήθηκε μὲ Πατριαρχικὸ καὶ Συνοδικὸ Τόμο τὸ 1896 καὶ τὰ χωριὰ ποὺ ὑπάγονταν σ' αὐτὴν μοιράστηκαν ἀνάμεσα στὴν μητρόπολη Ἐλασσῶνος καὶ τὴν ἐπισκοπὴ Κίτρους. Ὁ τελευταῖος βέβαια ἐπίσκοπος Πέτρας Θεόκλητος μετατέθηκε τὸ 1896 στὴν ἐπισκοπὴ Κίτρους, ὅπου καὶ ἔμεινε ὡς τὸ 1904, ὁπότε τὸν διαδέχθηκε ὁ Παρθένιος Βαρδάκας (1904-1933), ὅσο ὅμως ξέρω ὁ ἑκάστοτε ἐπίσκοπος καὶ ἀργότερα (μετὰ τὸ 1924) μητροπολίτης Κίτρους δὲν ἔφερε ποτὲ καὶ τὸν τίτλο τοῦ «Πέτρας»· γιὰ τὴν κατάργηση τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας βλ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ύ λ ο υ, Ἡ συμβολὴ τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας κ.λ., ὅ.π., σ. 64 σημ. 1, 73-83.

τεύουσα τοῦ καζᾶ, ὅστις ἔχει δύο ἐπαρχεῖα (μουδουρλίκια), τὸ Λιτόχωρον καὶ τὸν Κολινδρόν.

Κολινδρὸς σ. 7

Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους ἔχει οἰκίας 475, στέφανα 600, κατοίκους δ' ἐν ὅλῳ Ἕλληνας 3070. Γλῶσσα ἑλληνική.

Ἐπὶ ὑψηλῆς καὶ φύσει ὀχυρᾶς θέσεως κειμένη ἡ ἀξιόλογος αὕτη καὶ σφριγῶσα κωμόπολις, ἕδρα μουδίρη, ἔχει ἐτησίους κοινοτικὰς προσόδους 220 λιρῶν ἐκ κληροδοτημάτων καὶ κτημάτων, δι' ὧν συντηρεῖ καλῶς τὰ σχολεῖα της, δυναμένη ν' αὐξήσῃ αὐτὰς εἰς ὑπερτριακοσίας, ἂν ὑπάρξῃ προσεκτικωτέρα διαχείρισις. Ἡ κοινότης ἀναγνωρίζουσα τὴν ἀνάγκην ἱδρύσεως νέου καταλλήλου διδακτηρίου ἐξέλεξε πρὸς τοῦτο ἐκτενέστατον καὶ περίοπτον γήπεδον, ἔχει δὲ ἑτοίμους ἐπὶ τοῦ παρόντος 250 λίρας καὶ οἰκοδομήσιμον ὑλικόν, ἀναμένουσα τὴν ἀπαιτουμένην κυβερνητικὴν ἄδειαν εἰς ἣν ὁ καημακάμης Αἰκατερίνης—μετατεθεὶς νῦν εὐτυχῶς—παρενέβαλε προσκόμματα. Τὰς αὐτὰς δυσκολίας παρεῖχεν ὁ αὐτὸς καὶ διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν σχολείων Λιτοχώρου καὶ Δρυανίστης[1]*, αἵτινες οὔπω ἤρθησαν.*

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐνεγράφησαν μαθηταὶ ἐν ὅλῳ 470 (πέρυσιν 459), ὧν ἐν μὲν τῇ πεντατάκτῳ μικτῇ ἀστικῇ σχολῇ 340 (τούτων 124 κοράσια), /ἐν δὲ σ. 8 *τῷ νηπιαγωγείῳ 130. Ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς ἀστικῆς ἀπεσύρθησαν 57. Ἐδίδαξαν δ' ἐν Κολινδρῷ μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ ἀρκούντως καρποφόρως ἐφέτος: 1) Δ. Ζορπᾶς διευθυντής, ἱκανὸς καὶ εὐμέθοδος ἀλλ' ἄγαν εὐέξαπτος. 2) Ι. Μηλιόπουλος πεπειραμένος διδασκαλιστής, ἀπέχων πλέον τῆς οἰνοποσίας. 3) Γεώργιος Κωνσταντίνου, φιλότιμος καὶ μελετηρὸς γυμνασιαστής. 4) Ἀκριβὸς Κανάκης ἐκ Βεροίας, πρωτόπειρος. 5) Αἰκατερίνη Τσώμου ἐνθουσιώδης καὶ εὔγλωττος διδασκάλισσα. 6) Ἑλένη Λασκαρίδου βοηθὸς ἐντοπία, φιλοπονωτάτη. Ἡ κοινότης θὰ προσλάβῃ τὸ προσεχὲς ἔτος ἕνα ἀκόμη διδάσκαλον. Πέρυσιν εἶχε μόνον 5.*

Ἐν Κολινδρῷ κατοικοῦσι μονίμως, πρὸ 40ετίας ἐγκαταστᾶσαι, τέσσαρες οἰκογένειαι βλαχόφωνοι, Κοπατσαραῖαι λεγόμενοι, ἐκ 40 περίπου ψυχῶν, ἐπινεμόμενοι ἄνευ πληρωμῆς τὰς βοσκησίμους γαίας τῆς κοινότητος, δι' ὃ καὶ σφόδρα ὑπ' αὐτῆς μισοῦνται. Κατὰ τῶν Κοπατσαραίων τούτων, οἵτινες ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι Ἕλληνες καὶ ἑλληνοφρονοῦντες, ὑπάρχουσιν ὑπόνοιαι ὅτι ῥουμανοφρονοῦσιν ἐνισχυόμεναι ἐκ τῆς ματαίας αὐτῶν ἀποπείρας ὅπως ἐπὶ τῶν ἐρειπίων παλαιᾶς τινος παρὰ τὸν Καταχᾶν ἐκκλησίας ἀνεγείρωσιν αὐτοὶ νέαν ἥν, μόλις ἀρξαμένην ν' ἀνιδρύηται, κατηδάφισαν οἱ Κολινδρηνοὶ νύκτωρ, πι-

1. Ἡ *Δρυάνιστα* ἢ *Δρυάνιτσα*, ἕνα ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα κεφαλοχώρια τοῦ καζᾶ Κατερίνης τὸ ὁποῖο ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἀρκετοὺς συνοικισμούς, μετονομάστηκε τὸ 1926 σὲ *Μοσχοπόταμος*.

στεύοντες καὶ βεβαιοῦντες ὅτι ῥουμανικῇ ἐπινεύσει προέβαινον οἱ βλαχόφωνοι /
σ. 9 *εἰς τὴν ἀνίδρυσιν τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας.*

Οἱ Κολινδρηνοὶ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν σηροτροφίαν, γεωργίαν καὶ καλλιέργειαν ὀπωροφόρων δένδρων, ἰδίᾳ κερασεῶν, ὧν λίαν πρώϊμος καὶ πλουσία ἐξαγωγὴ γίνεται εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἀλλαχοῦ. Ἡ κωμόπολις ἔχει 4 ἐκκλησίας, ὧν αἱ δύο λειτουργοῦσι τακτικῶς, καὶ 4 ἱερεῖς μετριωτάτης ἀναπτύξεως[1].

Λιβάνοβον

Οἰκίαι χριστιανικαὶ ἑλληνοφρονοῦσαι 75, κάτοικοι (ἄρρενες 214+208 θήλεις) 422. (Ἐν τούτοις περιλαμβάνονται καὶ οἱ ἐν 12 οἰκίαις κατοικοῦντες τοῦ παρακειμένου τσεφλικίου Καλυβίων Λιβανόβου). Οἰκίαι Βλάχων παραχειμαζόντων ἐκ Σελίου 20. Οἰκίαι τουρκικαὶ 40, τουρκαθιγγανικαὶ δὲ 15[2].

Γλῶσσα σλαυομακεδονικὴ καὶ τουρκικὴ καὶ ἑλληνική.

Τὸ χωρίον εἶναι κτῆμα τουρκικόν, πλὴν 6 οἰκιῶν ἀνηκουσῶν μετὰ τῶν κτημάτων των εἰς ἡμετέρους ἐντοπίους. Γλῶσσα λαλεῖται κυρίως ἡ σλαυομακεδονική, γινώσκουσι δ' οἱ πλεῖστοι καὶ μεταχειρίζονται καὶ τὴν ἑλληνικήν, ἔχοντες ἀκμαῖον τὸ φρόνημα. Ἐν τῷ τετρατάκτῳ δημοτικῷ σχολείῳ ἐνεγράφησαν 51 μαθηταὶ (ὧν 14 κοράσια) διδαχθέντες ὑπὸ τοῦ ἐξ Ὀσσάνης ὑποδιδα-
σ. 10 *σκα/λιστοῦ Γεωργ. Σαμαρτζίδου, ὅστις φαίνεται ἔχων ἱκανότητά τινα διδακτικὴν ἀλλὰ καὶ τάσιν πολλὴν εἰς τὸ ψεύδεσθαι. Μεταξὺ τῶν ἐγγραφέντων μαθητῶν ἦσαν καὶ 16 βλαχόφωνοι, παραθερίζοντες νῦν εἰς Σέλιον. Τὸ διδακτήριον τοῦ Λιβανόβου εἶναι διώροφον καὶ εὐάερον ἀλλ' ἥκιστα καθαρὸν καὶ μεθ' ἑνὸς μόνον θρανίου, τῶν λοιπῶν θραυσθέντων καὶ καέντων κατὰ τὸν προπερυσινὸν χειμῶνα ὑπὸ τοῦ τότε, ὡς μοι εἶπον, διδασκάλου, νῦν δὲ ἱερέως Καταχᾶ Π''*

---

1. Βλ. καὶ ὅσα γράφει ὁ Νικ. Σχινᾶς στὸ «ὁδοιπορικό» του γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ Κολινδροῦ λίγες δεκαετίες νωρίτερα, μερικὰ δηλαδὴ χρόνια μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1878 στὴν Μακεδονία, ποὺ εἶχε ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ κέντρα της τὸν Κολινδρό: *Ἀπὸ τοῦ χωρίου Κίτρος ὁδὸς ἡμιονικὴ καὶ ἀνωφερὴς βαίνουσα ΒΔ, φέρει εἰς 1 ὥραν πρὸς τὸ χωρίον Κολινδρόν, ἕδραν τῆς ἐπισκοπῆς Κίτρους μὲ 400 οἰκίας χριστιανῶν. Τὸ χωρίον τοῦτο κατέχει θέσιν ἐπὶ βουνοῦ, ἐπίκαιρον καὶ δεσπόζει τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βερροίας διὰ Κολινδροῦ εἰς Κατερίνην, ἔχει εὐρύχωρον ἐπισκοπήν, 2 σχολεῖα ἀρρένων, 4 ἐκκλησίας καὶ 3 χάνια χωροῦντα 200-300 ἄνδρας...* (Σ χ ι ν ᾶ, Ὁδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἠπείρου κ.λ., Α΄ σ. 99-100. Πρβλ. καὶ σ. 49. Βλ. ἐπίσης καὶ Ζ ώ τ ο υ Μ ο λ ο σ σ ο ῦ, Δρομολόγιον τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου Γ΄, Μακεδονία καὶ Σερβία, σ. 230). Περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὸν Κολινδρὸ μπορεῖ νὰ βρῆ κανεὶς στὸ βιβλίο τῆς Π ο λ ύ ζ ο υ - Μ α μ έ λ η, Ἱστορία τοῦ Κολινδροῦ κ.λ., Θεσσαλονίκη 1972. Εἰδικὰ γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ τὴν παιδεία στὸν Κολινδρὸ ἐπὶ τουρκοκρατίας βλ. σ. 261-268.

2. Πρβλ. καὶ Σ χ ι ν ᾶ, Ὁδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἠπείρου κ.λ., Α΄, σ. 102, ποὺ μνημονεύει τὸ Λιμπάνοβο ὡς *τσιφλίκιον παρὰ τὸν Ἁλάκμονα κείμενον εἰς τοὺς πρόποδας μικροῦ βουνοῦ ἢ λόφων ἔχον 50 ἕως 60 οἰκογενείας ὀθωμανικὰς καὶ 60-70 χριστιανικάς, ὑποζύγια καὶ τροφὰς ἐν ἀφθονίᾳ...*

Κωνσταντίνου. Οἱ κάτοικοι πέρυσιν ἐπλήρωνον μόνοι των τῷ διδασκάλῳ 18 λίρας, ἐφέτος ἔλαβον δεκάλιρον ἐπίδομα, ὅπερ εἶπον αὐτοῖς ὅτι θὰ κοπῇ, ἂν μὴ κάμωσιν ἀμέσως τἀναγκαιοῦντα θρανία.

Τὸ χωρίον ἔχει 2 ἐκκλησίας καὶ 2 ἱερεῖς.

Καταχᾶς

Τσεφλίκι ὀθωμανικὸν μετὰ 12 οἰκογενειῶν ἑλληνικῶν, ὧν μία ἐκ Κωφαλόβου βουλγαρίζει.

Ἐφέτος παρεχείμασαν ἐνταῦθα 25 οἰκογένειαι Βλάχων, ὧν αἱ μὲν 16 μετέβησαν πρὸς παραθερισμὸν εἰς Ἄνω Σέλι, 9 δὲ εἰς τὸ Κάτω μετὰ τοῦ ἱερέως των Παπανικολάου Δρούση ὑπόπτου ἐπὶ ῥουμανοφροσύνῃ. Ὁ ἱερεὺς οὗτος τὸν χειμῶνα συνελειτούργει ἐν Καταχᾷ μετὰ τοῦ ἡμετέρου, ἐδείκνυε δ' ἑλληνικὰ φρονήματα μεθ' ὅλων τῶν Βλάχων οἵτινες ἔστελλον εἰς τὸ ἐν Καταχᾷ σχολεῖον ἡμῶν 27 μαθητάς. /Πλὴν τούτων ἐφοίτησαν καὶ 7 ἐντόπιοι διδαχθέντες ὑπὸ τοῦ σ. 11 *πέρυσι χειροτονηθέντος ἱερέως Παπακωνσταντίνου Ματάκου ἐκ Δοβίστης Σερρῶν, τέως γραμματοδιδασκάλου, ὅστις δὲν φαίνεται ἀνταποκρινόμενος εἰς τὰς ἐπ' αὐτοῦ στηριχθείσας προσδοκίας τῆς ὑπηρεσίας, καθόσον μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἐδέχθη νὰ παρακολουθήσῃ εἰς Σέλιον τοὺς ἐν Καταχᾷ παραχειμάζοντας Βλάχους.*

Κίτρος

Οἰκίαι 38, στέφανα 54. Γλῶσσα ἑλληνική.

Τὸ χωρίον τοῦτο, κείμενον ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας ὁμωνύμου κωμοπόλεως καὶ περιλαμβάνον ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτοῦ καὶ τὴν θέσιν ἐν ᾗ ἔκειτο ἡ ἀρχαία Πύδνα, εἶναι κτῆμα τοῦ καλλίστου ὁμογενοῦς κ. Ν. Μπίτσου[1]*. Τὸ σχο-*

---

1. Ὁ κτηματίας Νικ. Μπίτσος ἢ Μπίτσιος, ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννη Μπίτσιου, διερμηνέα τοῦ Ἀγγλικοῦ Προξενείου, καὶ ἐπίτιμος διερμηνέας καὶ ὁ ἴδιος, συνεργαζόταν στενὰ κατὰ τὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα μὲ τὸ Ἑλληνικὸ Γενικὸ Προξενεῖο Θεσσαλονίκης. Τὸ κονάκι τοῦ τσιφλικιοῦ του στὸ Κίτρος εἶχε μεταβληθῆ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ σὲ κέντρο καὶ ὁρμητήριο τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων τῆς περιοχῆς (βλ. Ἀθανασίου Σουλιώτη-Νικολαΐδη, Ὁ Μακεδονικὸς Ἀγών. Ἡ «Ὀργάνωσις Θεσσαλονίκης» 1906-1908. Ἀπομνημονεύματα, ἔκδοση Ι.Μ.Χ.Α. ἀριθ. 28, Θεσσαλονίκη 1959, σ. 75. Πολύζου-Μαμέλη, Ἱστορία τοῦ Κολινδροῦ, σ. 55, 164). Τὸ ἴδιο πρόσωπο εἶχε παίξει καὶ κάποιο ἀμφισβητούμενο ρόλο κατὰ τὴν ἐξέγερση τοῦ 1878 (βλ. σχετικὰ Ἰωάννου Σωτ. Νοτάρη, Ἀρχεῖον Στεφάνου Νικ. Δραγούμη. Ἀνέκδοτα ἔγγραφα γιὰ τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1878 στὴ Μακεδονία, ἔκδοση Ι.Μ.Χ.Α. ἀριθ. 85, Θεσσαλονίκη 1966, passim. Εὐαγγέλου Κωφοῦ, Ἡ Ἐπανάστασις τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸ 1878. Ἀνέκδοτα προξενικὰ ἔγγραφα μετὰ συντόμου ἱστορικῆς ἐπισκοπήσεως, ἔκδοση Ι.Μ.Χ.Α. ἀριθ. 104, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 33, 101-102, 104-105, 109. Στεφάνου Ι. Παπαδοπούλου, Οἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 1854 καὶ 1878 στὴν Μακεδονία, ἔκδοση Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη ἀριθ. 22, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 80-81).

λεῖον εὐάερον διατηρούμενον ἐν καλλίστῃ καταστάσει ὑπὸ τοῦ αἰσθηματίου καὶ φιλομαθοῦς διδασκάλου Ἡγουμενίδου Ἠπειρώτου, ὅστις ἐδίδαξε καρποφόρως τοὺς ἐγγραφέντας 35 μαθητάς του ὧν 16 βλαχόφωνοι. Παραχειμάζουσιν ἐνταῦθα 30 οἰκογένειαι Ἀλβανιτοβλάχων, μεταβαίνουσαι τὸ θέρος εἰς Κάτω Σέλιον[1].

Ἅγιος Ἰωάννης

Οἰκίαι 36, στέφανα 50. Γλῶσσα ἑλληνική.

σ. 12 *Καὶ τὸ χωρίον τοῦτο κτῆμα τοῦ κ. Ν. Μπίτσου. Τὸ σχολεῖον του /εἶχεν ἐφέτος 44 μαθητὰς (ὧν 21 βλαχόφωνοι) διδαχθέντας ὑπὸ τοῦ ζωηροῦ μὲν ἀλλὰ περιωρισμένης γραμματικῆς μορφώσεως διδασκάλου Τσικοπούλου. Ἐκ τῶν ἐγγραφέντων παρέμειναν μέχρι τῶν ἐξετάσεων 10. Ἐν Ἁγίῳ Ἰωάνῃ παραχειμάζουσι 40 οἰκογένειαι Βλάχων, παραθερίζουσαι εἰς Κάτω Σέλιον. Τῶν οἰκογενειῶν τούτων αἱ δέκα εἶναι Ἀλβανιτόβλαχοι.*

Γενικὴ Παρατήρησις

Καὶ τοῦ καζᾶ Αἰκατερίνης τὰ πλεῖστα χωρία (ἐξαιρέσει τῶν τριῶν κωμοπόλεων αὐτοῦ, Αἰκατερίνης, Λιτοχώρου καὶ Κολινδροῦ καὶ τῶν κεφαλαιοχωρίων Δρανίστης, Καρίτσης, Σκοτίνης καὶ Λεφτοκαρυᾶς) εἶναι τσεφλίκια ἑλληνόφωνα, ἐν οἷς παραχειμάζουσιν ἢ παραθερίζουσι βλαχόφωνοι νομάδες. Τὰ τσεφλίκια ταῦτα (Κίτρος, Ἅγιος Ἰωάννης, Βρωμερή[2]*, Σκουτέρινα*[3]*, Βροντοῦ, Σπί*[4]*, Κεραμίδι, Κωλοκούρι*[5]*, Κορινός, Πριάζα*[6]*, Χράνη, Ζιάζακος*[7]*, Μηλιὰ Μεγάλη καὶ Μικρά, Κουντουριώτισσα καὶ Καλύβια Κουντουριωτίσσης*[8]*, Παλιονέσταν*[9]*, Μούρτζανη*[10]*, Καστανιά, Ἐλευθεροχώριον, Καταχᾶς, Λιμπάνοβον*

1. Ὁ Νικ. Σχινᾶς μᾶς δίνει τὴν ἑξῆς εἰκόνα τοῦ Κίτρους: *τσιφλίκιον, ἀπέχον ὥραν τοῦ αἰγιαλοῦ, ὅπου ὑπάρχει καλὴ καὶ ἀσφαλὴς σκάλα τοῦ χωρίου (ἀρχ. λιμὴν Πύδνης) καὶ παρ' αὐτὴν ἡ ἁλυκὴ Τούζλα. Τὸ χωρίον οἰκεῖται ὑπὸ 80 οἰκογενειῶν χριστιανικῶν ἔχον τὰς οἰκίας του διασκορπισμένας, ἐκκλησίαν, χάνιον, 40 ἁμάξας φορτηγάς, κριθὴν καὶ χόρτον ἐν ἀφθονίᾳ, ὡς καὶ σῖτον, ὅστις ἀλέθεται εἰς τοὺς τρεῖς μύλους τῆς Κατερίνης, εἰς τοὺς τοῦ χωρίου Κολοκοῦρι καὶ εἰς τοὺς τοῦ χωρίου Κεραμίδι. Στερεῖται ὅμως καυσοξύλων* (Σχινᾶ, Ὁδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἠπείρου κ.λ., Α΄, σ. 99).

2. Ἔχει μετονομαστῆ τὸ 1950 σὲ *Καλλιθέα*.

3. Ἡ *Σκουτέρινα* ἢ *Σκουτέρνα* ὀνομάζεται ἀπὸ τὸ 1929 *Ἐλατοχώριον*.

4. Τὸ *Σπὶ* ἢ *Στουπὶ* μετονομάστηκε τὸ 1953 σὲ *Νέα Ἔφεσος*.

5. Ἡ *Κολοκούρι*, ἀπὸ τὸ 1953 λέγεται *Σβορῶνος*.

6. Ὁ συνοικισμὸς *Πριάζα* ἢ *Βρυάζα* ὀνομάζεται ἀπὸ τὸ 1926 *Βρύα*.

7. Ἀπὸ τὸ 1926 λέγεται *Λόφος*.

8. Τὸ 1958 ὁ συνοικισμὸς αὐτὸς ὀνομάστηκε *Ἅγιος Σπυρίδων*.

9. Πρόκειται γιὰ τὸ χωριὸ *Παλαιόσταν*η.

10. Ὁ συνοικισμὸς *Μούρτζανη* ἢ *Μουρτσάνη* ἐνσωματώθηκε τὸ 1922 στὴν κοινότητα Ρυακίων.

καὶ Καλόβια αὐτοῦ εἰς Πούρλια) ἀδυνατοῦσι νὰ συντηρήσωσιν ἰδίᾳ μόνον δαπάνῃ τὰ γραμματεῖά των, ζητοῦσι δὲ διαρκῶς ἐπίδομα καὶ παρ' ἡμῶν, ὅπερ δύσκολον εἶναι βεβαίως νὰ παρέχηται εἰς πάντα καὶ διαρκῶς. Καὶ ἐν τούτοις εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴ τἀφήσωμεν εἰς τὴν τύχην των, νὰ τὰ χειραγωγήσωμεν δὲ ἵν' ἀντικαταστήσωσι τοὺς γέροντας καὶ ἀνικάνους διδασκάλους των ἢ ἀγράμματους τυχοδιώκτας, οὓς ἐξ ἀνάγκης διορίζουσιν[1].

Πρὸς τοῦτο νομίζω ὅτι ἀνάγκη νὰ μορφώσωμεν καὶ διὰ τὰ τοιαῦτα χωρία ἱερεῖς δυναμένους νὰ διδάσκωσι μαθήματα γραμματείων, ὡς ἐγράψαμεν καὶ ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τῆς περὶ τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης ἐκθέσεως ἡμῶν τῆς 10' Ἰουλίου 1906[2].

Ὁ Γεν(ικὸς) Ἐπιθεωρητὴς
Δ. Μ. Σάρος

Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

1. Ἀρκετὲς πληροφορίες γιὰ τὴν Κατερίνη καὶ τὰ χωριὰ τῆς περιοχῆς της κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνα μπορεῖ νὰ βρῆ κανεὶς στὰ διάφορα «ὁδοιπορικὰ» τῆς ἐποχῆς. Βλ. π.χ. Μ η λ ι α ρ ά κ η, Ὁδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἠπείρου κ.λ., σ. 67-89, Σ χ ι ν ᾶ, Ὁδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἠπείρου κ.λ., Α΄, σ. 35-49, 88-93, 97-102, 105-107, Ζ ώ τ ο υ Μ ο λ ο σ σ ο ῦ, Δρομολόγιον τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, Γ΄, Μακεδονία καὶ Σερβία, σ. 229-231.

2. Βλ. σχετικὰ Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ, Ἡ κατάσταση τῆς παιδείας στὴν ὕπαιθρο τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης, ὅ.π., σ. 142-143.

RÉSUMÉ

Stephanos J. Papadopoulos, Un mémoire inédit de Démétrius M. Sarros sur l'état de l'instruction au kazas de Katerini en 1906.

Après une brève introduction l'auteur publie un mémoire inédit de l'inspecteur général des écoles grecques en Macédoine D. M. Sarros concernant l'état de l'instruction grecque au kazas de Katerini en 1906.

Ce mémoire nous donne des renseignements considérables non seulement sur l'état de l'instruction, mais aussi sur la situation économique et sociale des habitants aux villages de cette région.

En publiant le texte l'auteur de cet article fait des commentaires qui peuvent aider le lecteur à comprendre mieux le contenu du mémoire.